

Smaldeel 5

21 AUGUSTUS - 2 OKTOBER

Den Helder, Lissabon, Lagos baai/ Ceuta, Gibraltar, Den Helder Den Helder, Lissabon,
Lagos baai/ Ceuta, Gibraltar, Den Helder

Commandant: commandeur J. Doorenbos

Hr. Ms. Karel Doorman (vlaggeschip), commandant: kapitein ter zee C. E. Wolderling

Hr. Ms. De Zeven Provinciën, commandant: kapitein ter zee G. Zeiler

Hr. Ms. Poolster, commandant: kapitein ter zee E. Roest

Hr. Ms. Limburg, commandant: kapitein ter zee J. Jansen

Hr. Ms. Drenthe, commandant: kapitein-luitenant ter zee P. J. F. van der Meer Mohr

Hr. Ms. Van Nes (tot 20 september), commandant: kapitein-luitenant ter zee J. L. Langenberg

Hr. Ms. Noord Brabant, commandant: kapitein-luitenant ter zee H. J. Meert

Hr. Ms. Van Speijk (vanaf 25 september), commandant: kapitein-luitenant ter zee J. H. Weijers

Hr. Ms. Zeeland, commandant: kapitein-luitenant ter zee J. W. M. Wevers

Hr. Ms. Potvis, commandant: luitenant ter zee der 1e klasse R. J. M. Speckcns

Hr. Ms. Walrus, commandant: luitenant ter zee der 1e klasse R. den Boeft, sinds 23 september luitenant ter zee der 2e klasse oudste categorie B. A. Siemens

Geëmbarkeerd aan boord van Hr. Ms. Karel Doorman: vliegtuigsquadron 4, commandant: luitenant ter zee vlieger der 1e klasse J. V. van Zuidam

vliegtuigsquadron 8, commandant: luitenant ter zee der 1e klasse R. H. Bosveld

Bij de aanvang van de najaarsreis, eerste gedeelte, lagen Hr. Ms. Karel Doorman, Hr. Ms. De Zeven Provinciën, Hr. Ms. Limburg, Hr. Ms. Van Nes, Hr. Ms. Noord Brabant, Hr. Ms. Potvis en Hr. Ms. Walrus te Den Helder. Hr. Ms. Zeeland vertrok op 21 augustus te 14.00 uur vanuit Den Helder naar zee voor calibratie van apparatuur, waarna het schip op 22 augustus weer terugkeerde naar Den Helder.

Op 22 augustus vertrokken Hr. Ms. Karel Doorman, Hr. Ms. Limburg, Hr. Ms. Drenthe en Hr. Ms. Noord Brabant naar zee voor calibratie van apparatuur en individuele oefeningen. Hr. Ms. Karel Doorman nam de beide vliegtuigsquadrons 4 en 8 aan boord ter hoogte van IJmuiden. Hierna volgden dagvlieg oefeningen benodigd voor het kwalificeren van de vliegende bemanningen. Dit werd aan boord gadegeslagen door de chef van de luchtmachtstaf en de vlagofficier marineluchtvaartdienst, die hiertoe in Den Helder voor vertrek waren geëmbarkeerd. Op 23 augustus vertrok Hr. Ms. De Zeven Provinciën uit Den Helder om enige individuele scheepsoefeningen te houden. Ter kennismaking met de vloot in verband met de functie van vlagofficier technische dienst scheepte kapitein ter zee van de technische dienst professor ir. W. Vinke zich in. Op 24 augustus verlieten Hr. Ms. Poolster, Hr. Ms. Van Nes en Hr. Ms. Zeeland Den Helder, om zich te voegen bij eenheden van smaldeel 5 ter uitvoering van oefeningen, opgegeven in het weekprogramma. Op de achtermiddag vonden oefeningen plaats met vliegtuigen, zowel van de ingescheepte squadrons 4 en 8 als van squadron 320 van het marinevliegkamp te Valkenburg. De chef van de luchtmachtstaf en de vlagofficier marineluchtvaartdienst maakten van de gelegenheid gebruik zich terug te laten vliegen naar de wal. Tevens werd het overgeven/overnemen van lichte lasten beoefend met Hr. Ms. Poolster. Op 25 augustus kwam Hr. Ms. Karel Doorman op de rede van Den Helder om 12 cursisten van de hogere krijgsschool onder leiding van een leraar van de marinestafschoon, alsmede een aantal nieuw geplaatste schepelingen aan boord te nemen. Tevens kwam het hoofd van de geneeskundige dienst der zeemacht in Nederland aan boord voor een vaartocht tot 2 september. Enige geaccrediteerde buitenlandse marine-attaché's in 's-Gravenhage ontvingen een uitnodiging om een gedeelte van de najaarsreis van smaldeel 5 mee te maken. Hiertoe scheepte de Britse marine-attaché, Captain S. W. Clayden DSC, RN, zich eveneens in aan

boord van Hr. Ms. Karel Doorman. Hr. Ms. Poolster en Hr. Ms. De Zeven Provinciën liepen in de loop van de middag Den Helder weer binnen na diverse oefeningen met andere eenheden gehouden te hebben, zoals overgeven lichte lasten, olie laden op zee en schietoefeningen. In de loop van de avond vertrok Hr. Ms. Karel Doorman gevolgd door de jagerdivisie 3, onder commando van de commandant van Hr. Ms. Limburg als divisiejagercommandant, volgens een opgegeven route naar een rendez-vous positie voor zondag 27 augustus. De onderzeeboten Hr. Ms. Potvis en Hr. Ms. Walrus waren in opmars naar de aanvangsposities voor 28 augustus. Op 27 augustus maakten omstreeks 10.30 uur Hr. Ms. Karel Doorman en de jagerdivisie rendez-vous nabij de Golf van Biskaye. Hierbij werd personeel in overvoer per sloep naar de betrokken schepen overgebracht; kapitein ter zee van de technische dienst Vinke werd overgezet van Hr. Ms. Zeeland naar Hr. Ms. Karel Doorman.

Op 28 augustus werd contact gemaakt met Hr. Ms. Potvis en Hr. Ms. Walrus en begon een week van intensief oefenen met schepen, vliegtuigen, hef-schroefvliegtuigen en onderzeeboten, volgens een van te voren opgesteld weekprogramma. Hr. Ms. De Zeven Provinciën en Hr. Ms. Poolster vertrokken uit Den Helder na een weekeinde binnen gelegen te hebben. De plaats van bestemming was Rotterdam, waar op 29 en 30 augustus directeurs, schooldekanen en rectoren zich inscheepten voor een vaartocht van een dag.

Op 30 augustus scheepte zich aan boord van Hr. Ms. De Zeven Provinciën in de Canadese marine-attaché in 's-Gravenhage, Captain D. R. Saxon DSC, RCN. Eveneens begaven zich 20 pas beëdigde officieren, afkomstig van het Koninklijk instituut voor de marine, aan boord om na het ontmoeten van het smaldeel overgezet te worden naar hun respectievelijke plaatsingen. Hr. Ms. Poolster en Hr. Ms. De Zeven Provinciën volgden een eigen op-werkprogramma daar een ontmoeting met deze schepen eerst op 5 september zou plaatsvinden. Op 31 augustus werd door Hr. Ms. Karel Doorman met de divisie jagers in de avond een formatie gevormd. Hierin werd opgestoomd naar Lissabon, terwijl de onderzeeboten Hr. Ms. Potvis en Hr. Ms. Walrus gezamenlijk naar deze haven opstoomden. Het betrof een routine bezoek van 1 tot 5 september. Daar niet voldoende dan wel geschikte kaderuimte aanwezig was, ankerde Hr. Ms. Karel Doorman omstreeks 09.00 uur in de Taag, ter hoogte van de Doca da Marinha. De onderzeebootjagers Hr. Ms. Limburg, Hr. Ms. Drenthe, Hr. Ms. Noord Brabant en Hr. Ms. Zeeland meerden naast elkaar af aan de Doca da Marinha. Hr. Ms. Van Nes en de onderzeeboten Hr. Ms. Walrus en Hr. Ms. Potvis meerden naast elkaar af aan de Doca do Jardim de Tabaco.

Na het ten anker komen vertrok de smaldeelcommandant, vergezeld van de ambassadesecretaris, een liaisonofficier van de Portugese marine en zijn adjudant, om zijn opwachting te maken bij de tijdelijk zaakgelastigde der Nederlanden, de commandant zeemacht vasteland en de chef van de Portugese marinestaf, terwijl daarna het complimentenregister van de minister van marine werd getekend. In de namiddag volgde een bezoek aan de Commander Iberian Atlantic Area. Na deze bezoeken brachten genoemde functionarissen een tegenbezoek bij de smaldeelcommandant aan boord van zijn vlaggeschip. Des avonds werd aan boord van Hr. Ms. Karel Doorman een ontvangst gegeven voor de Nederlandse kolonie en voor Portugese marineautoriteiten. Hiertoe waren honderd gasten uitgenodigd. Op 2 september werden diverse excursies naar grotere en kleinere plaatsen in het binnenland georganiseerd in verschillende richtingen. De belangstelling was groot temeer daar nog aan andere evenementen, zoals voetbalwedstrijden, dansvertoningen, enzovoorts ook deelgenomen kon worden. In de loop van de ochtend debarkeerden de cursisten van de hogere krijgsschool met hun marinebegeleider, alsmede de Engelse marine-attaché, de inmiddels per 15 september benoemde vlagofficier van de technische dienst en het hoofd van de geneeskundige dienst der

zeemacht in Nederland. Vooral de cursisten van de hogere krijgsschool hebben laten weten de vaartocht buitengewoon op prijs gesteld te hebben. In de loop van de middag arriveerde de hoofdintendant der zeemacht die een oriëntatietocht mee zou maken tot de volgende haven van binnenkomst. Van 16.00 tot 18.00 uur waren de onderzeebootjagers opengesteld voor het publiek, terwijl van 19.00 tot 21.00 uur een ontvangst ten huize van de tijdelijk zaakgelastigde der Nederlanden, dr. J. Dolleman, gehouden werd voor de commandant van smaldeel 5, de officieren van zijn staf, alsmede de commandanten en eerste officieren van de oorlogsbodems en de vlieg- tuigsquadrans. Tevens waren uitgenodigd Portugese marineautoriteiten, stafofficieren van de Iberian Atlantic Area, marine-attaché's en leden van het corps diplomatique.

Op 3 september werd de Nederlandse kolonie in Lissabon en directe omgeving gelegenheid geboden de protestantse en rooms-katholieke kerkdiensten aan boord van het vlaggeschip bij te wonen, waarvan gaarne gebruik gemaakt werd. Ook op deze dag werden diverse excursies en voetbalwedstrijden gehouden. Van 16.00 tot 18.00 uur hadden wederom de bewoners van Lissabon de gelegenheid de onderzeebootjagers te bezoeken. Des avonds werd aan een honderdtal officieren een diner met dansvoorstelling aangeboden.

Op 4 september werden in de loop van de dag diverse voetbalwedstrijden gespeeld zowel tussen de smaldeelschepen onderling, als tegen Portugese tegenstanders. Om 13.00 uur bood de Portugese minister van marine de commandant van het smaldeel, de chef-staf en commandanten van schepen een lunch aan in de officiersmess van de marinebasis te Alfeite. Na een zeer geslaagd en geanimeerd weekeinde stoomden de schepen op 5 september omstreeks 10.00 uur de haven van Lissabon weer uit voor oefeningen op zee. Inmiddels waren Hr. Ms. De Zeven Provinciën en Hr. Ms. Poolster ook zover gevorderd dat zij zich buitengaats te 12.00 uur bij het verband voegden, waarna al spoedig met olie laden uit Hr. Ms. Poolster begonnen werd. Aan Hr. Ms. De Zeven Provinciën werd opgedragen om de in overvoer uit Nederland meegenomen luitenant ter zee der 3e klasse per eerstkomende gelegenheid over te zetten naar hun nieuwe schip. Hierbij werd vooral gedacht aan het kennismaken met de methode van overgaan tijdens bevoorradingsoperaties op zee. Op deze wijze werden ook de hoofdintendant der zeemacht en de toekomstige vlagofficier van de technische dienst overgezet op hun oriëntatiereis. Na vertrek werd aan de bemanningen van de schepen bekend gesteld dat het komende weekeinde ten anker gegaan zou worden in de Lagos baai, beoosten Kaap St. Vincent, in de Portugese territoriale wateren. Communicatie met de wal zou niet plaats vinden. Alvorens daar echter aan te komen werd op 7 september gedurende acht uren een Free Play oefening gehouden. Dit hield in het opsporen, gesimuleerd aanvallen en vernietigen van onderzeeboten door de bovenwaterschepen. Op enthousiaste wijze werd hieraan door schepen, vliegtuigen, hefschroef- vliegtuigen en onderzeeboten deelgenomen. Het bleek een zeer leerzame en waardevolle oefening te zijn. Hierna vertrok Hr. Ms. Poolster naar Ceuta voor een informeel bezoek, terwijl de overige eenheden al oefenend opstoomden naar de eerder genoemde Lagos baai.

Hr. Ms. Poolster stoomde op 8 september te 09.00 uur de rede van Ceuta op om al spoedig daarna af te meren in de schilderachtige haven. De Nederlandse consul, vergezeld van de marinecommandant, kwam ter begroeting aan boord. Vrijwel terstond werd aangevangen met olie laden terwijl om 11.00 uur de commandant, tesamen met de eerste officier en in gezelschap van de consul, achtereenvolgens zijn opwachting maakte bij de militaire commandanten en de burgerlijke autoriteiten. Des avonds om 20.30 uur werd een veertigtal genodigden, waaronder de militaire en burgerlijke autoriteiten, aan boord een receptie aangeboden. Op zaterdag 9 september was de commandant met een aantal officieren,

onderofficieren en manschappen de gast van het Spaanse legioen. Nadat de commandant, tesamen met de commandant van het legioen, de aangetreden compagnieën had geïnspecteerd, volgde een demonstratie van exercitie, werd een défilé af genomen en hield het legioen de wekelijkse, dodenherdenking. Vooral dit laatste waarbij het gehele legioen, begeleid door het eigen muziekkorps, het legionairslied zong, was bijzonder indrukwekkend. Na afloop werd aan de gasten een vin d'honneur aangeboden. In de namiddag waren de commandant en tien officieren de gast van het stadsbestuur in het gemeentehuis, alwaar verversingen werden aangeboden.

Het verdere verblijf in Ceuta kenmerkte zich door fraai weer, en werd benut de schilderachtige omgeving te verkennen en des avonds aan het, zij het vrij spaarzame, uitgaansleven deel te nemen. Maandag 11 september tegen 20.00 uur werd dit routine oliebunkerbezoek beëindigd en naar zee vertrokken voor het rendez-vous met de andere schepen van smaldeel 5, ter deelneming aan de Nato-oefening Perfect Play.

Intussen kwam op 8 september een bericht uit Nederland, dat diverse meevarende autoriteiten, waaronder de hoofdintendant der zeemacht en de Canadese marine-attaché, Nederlandwaarts gedirigeerd moesten worden vanuit Gibraltar. Hr. Ms. De Zeven Provinciën werd derhalve opgedragen naar Gibraltar op te stomen, tijd van aankomst 9 september te 07.30 uur, waarna koers gezet werd naar de gezamenlijke ankerplaats in Lagos baai. Het weekeinde werd tot ieders genoegen en plezier doorgebracht naar eigen verkiezing. Tot grote vreugde van een ieder werd zaterdag een hefschroefvliegtuig naar het vliegveld Faro gezonden om de aldaar gereed liggende post op te halen. Na aankomst van Hr. Ms. De Zeven Provinciën werd zelfs de mogelijkheid geschapen intersmaldeel roeiwedstrijden te houden.

Zondagavond 10 september vertrokken de bovenwaterschepen naar Gibraltar om deel te nemen aan de Nato-oefening Perfect Play, welke gehouden werd van 12 tot 20 september. De onderzeeboten, als oranje partij deelnemers, vertrokken maandagochtend vroeg naar hun operatieterrein, terwijl Hr. Ms. Poolster, zoals reeds vermeld, vanuit Ceuta zou vertrekken voor het maken van een rendez-vous. Aan de oefening werd ook deelgenomen door Franse, Engelse, Canadese, Portugese en Noorse eenheden. Aan boord van Hr. Ms. Karel Doorman voer gedurende de gehele oefening een Engels anti-submarine warfare environmental predictions system team mee, alsmede een Belgisch officier en enige Koninklijke landmacht- en Koninklijke luchtmachtofficieren. De laatste in het kader van de uitwisseling van officieren van de drie krijgsmacht delen. Na afloop van de oefening liepen alle deelnemende schepen Gibraltar binnen. Hr. Ms. Poolster werd echter eerst weer naar Ceuta gedirigeerd om aldaar olie te laden. Hr. Ms. De Zeven Provinciën meldde in de nacht van 19 op 20 september om 02.20 uur dat een der opvarenden werd vermist, zeer vermoedelijk buiten boord gevallen. Hr. Ms. Karel Doorman, tesamen met zijn Franse escorteurs, brak de oefening af en zette koers naar de positie opgegeven door Hr. Ms. De Zeven Provinciën. Eenmaal daar aangekomen werd een zoekactie ingezet, welke in de loop van de nacht versterkt werd door een Shackleton van de Royal Air Force, die zijn oefening afgelast had. Het vliegtuig verlichtte het zoekterrein met fakkels. Na het aanbreken van de dag werden hefschroef vliegtuigen af gevlogen om te assisteren bij het zoeken naar de overlevende. Te ongeveer 10.00 uur werd de zoekactie afgebroken en stoomden alle individueel op naar Gibraltar, alwaar in de loop van de avond afgemeerd werd. In de namiddag van 20 september vertrok Hr. Ms. Van Nes met bestemming Portland en werd onttrokken aan het smaldeel. Des avonds arriveerde de commandant der zeemacht in Nederland te Gibraltar.

Op 21 september bracht de commandant van smaldeel 5 een bezoek aan de Flag Officer Gibraltar, de burgemeester en de gouverneur, welke bezoeken gevolgd werden door een

tegenbezoek. Op 22 september bracht hij een bezoek aan autoriteiten aan de wal evenals aan Hr. Ms. Karel Doorman en Hr. Ms. Walrus. Hr. Ms. Poolster, binnengekomen uit Ceuta, meerde tegen 12.30 uur af aan de oliesteiger. Op 23 september vond een nabespreking van de Nato- oefening Perfect Play plaats, onder andere bijgewoond door de commandant der zeemacht in Nederland, de meevarende officieren van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht, alsmede vele vooraanstaande Nato- en Franse marinefunctionarissen. Hierna vertrokken diverse deelnemers naar hun thuishavens of bases, terwijl de functionarissen per vliegtuig terugkeerden naar hun hoofdkwartier. Het Nederlandse smaldeel bleef nog binnen liggen tot dinsdag 26 september. Het smaldeel werd 25 september versterkt met Hr. Ms. Van Speijk. Als bijzonderheid valt hierbij op te merken dat er voor het eerst een fregat niet een ingescheept Waspheschroefvliegtuig bij het smaldeel gevoegd werd. Aan de andere kant werd het smaldeel verzwakt door reeds schepen naar zee te dirigeren, te weten Hr. Ms. Limburg met bestemming Nederland in verband met een dokbeurt en Hr. Ms. Potvis en Hr. Ms. Walrus naar de oefengebieden. De resterende schepen van het smaldeel kozen 26 september tussen 09.00 en 10.00 uur zee nadat een hartelijk afscheid genomen werd tijdens een ontvangst op maandagavond 25 september van 18.45 tot 20.45 uur aan boord van het vlaggeschip. Helaas werd deze dag een bericht van Hr. Ms. Potvis ontvangen, meldende dat het niet aan de beraamde oefeningen kon deelnemen. Hierop werd besloten de onderzeeboot rechtstreeks naar Nederland te dirigeren. De overige dagen werden benut om de smaldeel oefeningen verder af te werken. Op 29 september ontvingen twee opvarenden van het smaldeel een droeve tijding van huis. Daar de omstandigheden een spoedige terugkeer wettigden, werd besloten twee vliegtuigen van het vliegtuigsquadron 4 aan boord van Hr. Ms. Karel Doorman een dag eerder te doen afvliegen. Inmiddels was Hr. Ms. Limburg reeds teruggekeerd in Den Helder. Het vliegtuigsquadron 4 vloog af op 1 oktober om zich vanuit het Engelse Kanaal ter hoogte van Wight naar Valkenburg te begeven. Des avonds meerde Hr. Ms. Potvis af te Den Helder. De eerstvolgende thuisvliegers waren vier bemanningen van vliegtuigsquadron 8 met hun hefschroefvliegtuigen vanaf de rede van Den Helder. Hierna keerden in de loop van de dag de overige eenheden van het smaldeel terug in de thuishaven.

Gegevens havens

Lissabon

Bij binnenkomst op 1 september werd de loods aan boord van Hr. Ms. Karel Doorman geëmbarkeerd ongeveer 2 mijl ten zuidwesten van de drempel van het toegangskanaal naar de rivier de Taag. De betrokken loods sprak slecht Engels, deed zich onzeker voor en bemoeide zich vrijwel niet met het beloodsen van het schip, ofschoon het zicht minder dan 2 mijl was. Hij werd eerst actief bij het naderen van de ankerplaats. Dit in tegenstelling met de loods die op de dag van vertrek, 5 september, aan boord kwam. Deze was erg actief, zelfverzekerd en sprak redelijk Engels. In de Admiralty Pilot wordt geen gewag gemaakt van tijden van kentering van het getij op de rivier de Taag. Ofschoon deze aan seizoensinvloeden (regen) onderhevig zijn, werd opgemerkt dat het schip, doorgaans met lichte winden die vrijwel geen invloed hadden op de ligging van het schip, zwaaide op de ankerplaats, zijnde 063 Pontal de Cacilras 0.8 mijl - kaart 3264, gemiddeld tussen hoogwater Lissabon tot 1 uur na hoogwater en tussen 1 en 2 uur na laagwater. De stroomsterkte bereikte inderdaad de voor het jaargetijde in de Admiralty Pilot vermelde waarden van 3 (bij vloed) a 5 (bij eb) zeemijlen per uur.

Lagos baai

Geankerd werd 1½ mijl uit de kust. Bijzonderheden vallen hierover niet te vermelden.

Gibraltar

a. De aandacht wordt gevestigd op kaart 1448 - de aanloop tot Gibraltar Bay - waarvan de lengte en breedte coördinaten een correctie behoeven van 19 seconden in breedte en 4 seconden in lengte. Indien hierop niet gelet wordt, treden er positieverschillen op van ongeveer 600 yards bij het overgaan van kaart 1448 op kaart 144 - Gibraltar. Zie ondermeer de begrenzingen van verboden ankerplaatsen ten westen van Europa Point, aangegeven op kaart 1448.

b. In het noordelijk deel van de baai van Gibraltar, alwaar weinig prominente peilpunten zijn, zie kaart 1448, is een kennelijk nieuw raffinaderijcomplex niet in kaart gebracht. Daarbij zijn drie zeer in het oog vallende schoorstenen, welke afwisselend rood en wit horizontaal gestreept zijn, zichtbaar. Tijdens het wachten op de loods wordt geadviseerd deze schoorstenen in de kaart te peilen, daar zij als aanlooprichtpunt tot de draai naar de North Entrance - voor grote schepen van belang kunnen zijn.

Bron: Jaarboek Koninklijke Marine 1967